

Dr. Tonetu Pretnarju v spomin

(9. avgusta 1945 -16. novembra 1992)

Daleč od domačega Tržiča, mesteca pod prepišnimi verigami Alp, se je 16. novembra popoldne na železniški postaji v Sosnowcu, nedaleč od šlezjskih Katovic (kjer je bil industrijski smog že dodobra načel secesijske ornamente mestnih hiš) od splošne izčrpanosti nenadoma zgrudil Tone Pretnar - prijatelj in sodelavec, ljubitelj, poznavalec, mojster in učitelj jezika ter njegovih izraznih, literarnih oblik. V svojem začasnem bivališču, kjer se je s tem študijskim letom naselil kot gostujoči profesor za slovensko književnost na katoviški univerzi je zapustil številne sledi nedokončanih zgodb; smrt gaje iztrgala vedno novim prevajalskim predavateljskim in pesnikovalskim opravilom ter načrtom, ga vzela iz nemirne, zanj značilne polimorfne teksture hkrati nastajajočih pisem, prevodov, pesmi, recenzij in razprav, namenjenih skoraj nepreštevnim naslovnikom (nekateri so jih prejeli še v dneh po njegovi smrti!) in publikacijam.

Kdor v okoliščinah poslednjega trenutka tosvetnega življenja išče simboliko celote, bi lahko iz vsega tega razbral usodno šifro Tonetove zapisanosti slovenski in poljski lepi besedi, njegovega neprestanega garaškega, vseskozi ljubeznivega razdajanja, notranjega, a tudi geografsko razvidnega nemira, vozaštva, razpetosti med domačim Tržičem, Ljubljano in Poljsko, ki jim je posvetil največ ustvarjalne energije svojega življenja.

Povsod kjer je Tone živel, je ostalo veliko ljudi, ki so ga imeli radi, četudi ga niso od blizu poznali. Priljubljen in vrasel se je v naša srca zaradi svoje izjemne dobrote, radodarnosti, dejavne ljubezni. V študentskih letih se je npr. redoma udeleževal delovnih akcij (in postal vsakokrat udarnik), se v svojem domačem okolju angažiral kot potujoči kinooperater, v kovčku tovor» knjige bralcem po okoliških hribih. Širil je sloves Tržiča in pisal radijske oddaje o tržiških književnikih (Devu Holzapflu, Hicingerju in Kurniku), za lokalne literarne večere pa prevajal ruske in poljske klasike ter moderniste. Pozneje, v drugih in drugačnih časih, je imel kot lektor slovenščine m umverzumi asistent ter učitelj izjemno navado, razveseljovati študente in sodelavce z drobnimi pozornostmi - nežnejši spol z duhovitimi komplimenti in 'citatno', vendar nespakljivo gosposko etiketo, vse skupaj pa s priložnostnimi verzifikacijami ("grafomanijami") napisamf bifejih ali na dolgoveznih predavanjih ter "simpozijomh"; za božič je deli drobne, iskri ve knj žice prevodov iz 'prepovedanih' polic znamenitih književnikov, obdaroval mnoge diplomant k)e magistrant(k)e in doktorant(k)e, ki jim je pn njihovem delu že prej pomagal ^A f ^A ^A f a i je bilo treba (zaradi neokretnosti institucij), je slušateljem sam kupi knjige, da sojih [fo skupaj obravnavali in nesli domov, na razne konce sveta; če je bilo treba (zaradi Z t je Tone - tudi na škodo svojih temeljnih gnanosti, verzologije in teorije zgodovine ter prakse prevajanja - lotil vsakršnega dela, poprijel za vsako nalogo in v njej poiskal svoj smisel da ga je laMwpoldonil drugim. Ali kot je zapisal po Vodniku v eni ijmed svojih grafomamj: Za vsako povele mam židano volo."

V Tonetu Pretnarju so se družile v neponovljivo osebnost še številne druge kreposti; modrost bistrost razgledanost in pronicljivost, ki jih ni niti držal zase niti se ni z njimi Šop, nI, domačno t in svetovljanstvo neponarejena gosposka uglajenost, pristno tovaršstvo in marginalska sozarotništvo Med ljudmi, Id so mu bili naklonjeni, je zbujal spoštovan e tudi zaradi vsiljivosti svoiih stališč srn'se je zavedal nujnih meja človeškega in lastne misli (skoraj vsak njegov članek 7e z a č e < "omejitve"). Ta zavest pa se ni iztekala toliko v res,gnacijo K r S i S . šegavo, dobrohotno, litotično, a natančno sokratsko ironičnost, premišljeno

skromnost. Ti spoji so bili vsakomur očiti že iz značilnega Tonetovega idiolekt: v nasprotju z oficialnim uzusom je z gospodi in gospemi oslavljaval sogovornike/-ce že pred mnogimi leti; kar je govoril, je bilo nekako umetelno zaokroženo in poantirano, obenem poljudno in v svoj svet zatopljeno, ter nadahnjeno z zavestnim ohranjanjem mehkega ali - kot bi sam rekel - prijaznega kolorita tržiškega govora.

Njegova ljubezniva, radodarna in dejavna narava se ni mogla niti hotela omejiti le na znanstveno delo, ni se osredotočila na gradnjo lasne univerzitetne kariere. Za njegovo delo je značilna mnogoterost in mnogostranost. Bilje lektor in pisec priločnikov za učenje slovenščine za tujce, bil je žlahten mojster priložnostnih pesmi, kojih je samoironično krstil za grafomanije. V njih so se v ubrano formo, po navadi opremljeno s posvetilnim akrostihom neposredno navzočemu naslovniku/-ci, prepletli fragmenti Tonetovega bogatega akustičnega spomina, reminiscence iz slovenske in svetovne književne tradicije, direktni popisi situacij, v katerih so besedila nastajala, in skrivnostna, simbolična pesniška gnomika. Bilje prevajalec iz slovanskih in drugih jezikov, zlasti iz poljščine, sodelavec lokalnih, regionalnih, nacionalnih in mednarodnih časopisov, poljudnih in strokovnih, popularnih in elitnih, cerkvenih in posvetnih listov, radia, televizije. Bilje univerzitetni učitelj in znanstvenik - verzolog, literarni teoretik in zgodovinar, organizator in spodbujevalec slovenistike onkraj meja slovenske države, 'promotor' in spremljevalec sodobne slovenske literature in 'uvoznik' knjižnih novosti, sotrudnik Vilenice in pisateljskega združenja, sodelavec Poljske akademije znanosti, mednarodnih verzoloških organizacij in živahni član debatnega krožka Slava na ljubljanski slavistiki, celo igralec v predstavi poljskega lektorata.

Mnogoterost pa nikakor ne pomeni površnosti. Težišča njegovega dela postanejo razvidna, če se ozremo v Pretnarjevo življenjsko pot.

Tone Pretnar se je rodil 9. avgusta 1945 v Ljubljani, maturiral na kranjski gimnaziji, l. 1971 pa diplomiral iz slovenistike in rusistike na ljubljanski Filozofski fakulteti. Njegova diplomska naloga je bila posvečena Strniševemu delu. Čeprav je "v delovno razmerje" s Filozofsko fakulteto v Ljubljani stopil že l. 1972, je postal asistent za slovensko književnost in slovansko književno komparativistiko šele 1981., docent za primerjalno slovansko književnost (in za starejšo slovensko književnost) pa po sedmih letih asistenture (1988). Ljubljanska slavistikaje z njegovo smrtjo po Ivanu Prijatelju drugič izgubila človeka, ki bi lahko utrdil to pomembno smer študija. Med letoma 1972 in 1983 je torej Tone Pretnar večinoma deloval kot lektor slovenščine na univerzah v Varšavi (1972/73), Gradcu (1974/75), Krakovu (1975-1981, 1982/83), a bil dejansko ves ta čas literarno-kulturni posrednik najboljšje vrste, predvsem med poljsko in slovensko kulturo. S svojim pedagoškim talentom, kije znal v vabljivo, zabavno obliko združiti praktično korist (jezikovni pouk) in umetniški užitek (ukvarjanje z leposlovjem), je za slovensko književnost mitoval kar nekaj študentov in tako bistveno prispeval k vzpostavitvi ter utrditvi poljske literarnozgodovinske in prevajalske slovenistike. V Krakovu je vsako leto organiziral slovenistično študentovsko znanstveno konferenco in prevajalske večere (nekaj prispevkov je bilo objavljenih v **Jeziiku in slostvu, Slavistični reviji** in v poljskem **Pami^tnikuSiowiahskem**), predaval na slavističnem odseku Poljske akademije znanosti v Varšavi (in predavanja objavljal v slovenskem in poljskem strokovnem tisku, npr. v revijah **Zeszyty naukowe Uniwersytetu JagieUohskiego, Pamietnik literacki, Rocznik slamstyczny, Prace filologiczne**). V tem času je s kolegicama oziroma slušateljicama prevedel v poljščino izbor Cankarjevih novel (**Widok z pudetka**, Krakov 1980).

Svoje izkušnje pri poučevanju slovenščine kot tujega jezika, kojih je po l. 1972 vsako leto bogatil tudi na poletnih seminarjih za tujce na ljubljanski Filozofski fakulteti, v zagrebški slavistični šoli (Dubrovnik in Zagreb, med 1980-1991), na jugoslovanskem seminarju za tuje slaviste (Zadar in Beograd, 1979), je uporabil pri soavtorstvu jezikovnih priločnikov (skupaj z J. Toporiščem sta l. 1974 izdala **Besedila slovenskega jezika**, z E. Tokarzem Slovenščino za Poljake I 1980, z B. Ostromecko **Slovensko-poljski slovar**, kije pred izidom).

Kjerkoli že je študijsko ali delovno bival, je - podobno kot nekaj Matija Čop - večino denarja porabil za bogatitev svoje knjižnice, precej časa pa za stotine prevodov iz književnosti, s katerimi

je navezoval žive stike. Vedno je skrbno izbiral, kaj bo prevajal, se pri tem držal tako svojih notranjih nagljenosti kot splošnih ali le priložnostnih potreb ter interesov znanih in neznanih slovenskih bralcev. Prevajal je baje v enem zamahu, čeprav je iz njegovih prevodov razviden poznavalski občutek za razslojenost in raznovrstnost nacionalnih tradicij verznega oblikovanja in stilnih, topoloških navad v raznih literarnih jezikih. Njegovo pero je sledilo tako pisavam klasičnih veličin poljske in drugih slovanskih literatur kot tistim, ki so živeli v njihovi senci, in svojim pesniško izrazitim, raziskujočim sodobnikom, skratka piscem, o katerih je domneval, da so že ali da še bodo sozvanjali tudi i slovenskim književnim življenjem. Prevodna besedila je objavljaval razpršeno - na radiu in po periodiki od Tržiškega tekstila in Snovanj, do Družine, Celovskega zvona, Naših razgledov, Sodobnosti, Problemov, Slave in Dialogov. V knjižni obliki mu je izšla poezija Cypriana K. Norvvida (1985), nobelovca Czesława Miłosza (1987), roman Tadeusza Konwiczkega (1990, za prevod je leto kasneje prejel Sovretovo nagrado) in pesmi vileniškega laureata Jana Skacla (1990, soprevajalka A. Lipovec); v letih 1991 in 1992 je s kolegi v slovenščino prestavil še pesniške knjige Luka Paljetka, Zbigniewa Herberta, Konstancja I. Galczyškega in antologijo poljske poezije 1939-45.

Jezikovno-literarno posredništvo, ki je zajemalo poleg leposlovnih še (so)prevode tujejezičnih literarnovednih spisov (knjižno: Z. Darasza in M. Červenke), je pri Pretnarju potekalo tudi v nasprotni smeri; ne le z lektorstvom in šolanjem slovenistov ter - v novejšem času - s predavateljskimi gostovanji v vlogi docenta slovenske književnosti (v Osijeku 1987-89, Trstu 1989, Celovcu 1990 in Katovicah 1992), ampak tudi s prevajalskim uveljavljanjem slovenskih literatov in njihovih razlagalcev - na Poljskem npr. Cankarja, Tauferja, Kravosa, Grafenauerja, Paternuja in Snoja.

Nedvomno pa je jedro njegovega dela v metriki oziroma verzologiji, (primerjalni) teoriji in zgodovini verznega oblikovanja besedil. Z njo je sproti reflektiral svojo prevajalsko prakso, bila pa je tudi torišče drugih njegovih literarnovednih interesov: primerjalne slavistike (študija slovensko-poljskih literarnih stikov, teorije in zgodovine prevajanja), raziskav iz zgodovine slovenskega slovstva od Brziških spomenikov do najnovejših romanov Frančka Rudolfa. Tudi pri Tonetu bi lahko odkrivali vezi med stilom in tematiko njegovih znanstvenih spisov in njegovim življenjem; nemara ni pregnano reči, da je odločitev za verzologijo povezana na eni strani z njegovim čutom za tisto, kar je po splošnem prepričanju videti obrobno, drobno in nepomembno, na drugi pa z njegovim zavestnim samoomejevanjem na tisto, kar je spoznavajočemu razumu dostopno brez pretencioznih špekulacij. Verz, katica in rima so sicer videti obrobne reči, vendar pa so izmerljive; ravno prek interpretacije statistik in algoritmov lahko pokažemo, kako te oblikovne prvine kot domala nevidni vzorec (elementaren sistem slogovnih opozicij, zvočno-ritmična kontura) odločilno sooblikujejo notranjo organiziranost, povezanost besedila in njegovih sestavin (npr. predstavljenega sveta, junaka in pripovedovalca), njegovo individualno, avtorsko ritmično normo, njegov smisel, uravnavajo pa tudi oddaljenost besedila od 'naravnih', živih besedil vsakdanjika, njegovo tipsko vpetost v izročilo konvencij in norm domačih ali mednarodnih tokov. Skratka, verzno oblikovanje bistveno prispeva k literarnosti besedila in k temu, kako in na kakšnem ozadju ga bralec doživlja.

Zaradi spoznavnega (interpretacijskega) agnosticizma, zaradi (primerjalne) pozornosti do zvez verza in verzifikacijskih sistemov z jezikovnimi, zaradi preverljivega, razvidnega, algoritemskega identifikiranja prikritih vzorcev, ki jeziku in besedilu dajejo pesniško razsežnost, je bil Tone Pretnar verjetno eden izmed najbolj doslednih, metodološko izčiščenih, izvirnih in pomembnih slovenskih dedičev strukturalizma - Saussurovih analiz anagramov, Tinjanovih razborov ritmičnega impulza, Jakobsonovih natančnih in drobnjavih eksplikacij paralelizmov itn.

Njegova metrika se sicer ne ozira neposredno k tem utemeljiteljem strukturalizma, saj je oprta na novejša spoznanja poljske verzološke šole, ki v svojo metodologijo priteguje tudi števne, statistične postopke (M.R. Mayenowa in L. Pszczotowska), na dognanja generativne metrike Morrisa Halleja (o predvidljivi distribuciji maksimalnega naglasa in donaglaševanju metrično šibkih položajev), na dela Miroslava Červenke, Pavla Trosta in Svetozarja Petroviča (ki gredo v smer semantike verzni izrazil, njihove "metametrične funkcije"), upošteva in analizira pa tudi slovensko tradicijo

tovrstnih študij (npr. B. Kumerdeja, S. Škrabca, O. Župančiča, K. Štreklja, A. Žigona, A. Isačenka, T. Orla, A. Ocvirka, F. Zadravca in B. Merharja). *Lobiji' specialnih disciplin, kakršna je metrika, se lahko oblikujejo samo v mednarodnih merilih in prav tam je tudi Tone Pretnar imel svoj pravi resonančni prostor, kije dobira spoznal tehtnost njegovih del. Doma mu to ni bilo v tej meri dano - na Slovenskem še toliko bolj kot na Češkem velja Červenková tožba o izumiranju verzološke obrti in izginjanju specialnih (literarnoteoretičnih) strok, ki se nikomur ne zde dovolj pomembne.*

Vverzologijo se je Tone Pretnar usmeril že po diplomi. V študijskem letu 1972/73 se je, obenem z začetkom svojega dolgoletnega lektorstva, izpopolnjeval v Varšavi, v znameniti 'poljski verzološki šoli' na Inštitutu za literarne raziskave Poljske akademije znanosti (1972/73) ter postal aktiven in kmalu tudi mednarodno ugleden član njene verzološke komisije (od 1981-1991 tudi novosadske, kjer je deloval S. Petrovič). Sodeloval je pri projektu Slovenska primerjalna metrika in zanj napisal sintetično poglavje **Slovenski verz** (Slowianska metryka porównawcza I., Wrocław 1978; II., Wrocław 1984). Metriki je posvetil svoje magistrsko delo **Iz zgodovine slovenskega verznege oblikovanja od začetkov do Prešerna** (1980) in doktorsko disertacijo, ki jo je l. 1988 ubranil na varšavski univerzi - **Mickiewicz i Prešeren: ze studiow nadpolskim i stowehskim wierszem romantycznym** (1987).

Njegove objave v pomembnih slovenskih, poljskih in drugih strokovnih publikacijah (npr. v **Slavistični reviji, Jeziku in slovstvu**, zbornikih **Obdobja** in **Seminarja slovenskega jezika, literature in kulture**) se posvečajo trem področjem, ki so sintetično zajeta tudi v zgoraj omenjenih delih: ustroju in zgodovini slovenskega verza, primerjalnim verzološkim raziskavam ter študijam prevodov leposlovnih besedil iz drugih slovanskih jezikov v slovenščino in iz nje. Gradivsko bogati in novatorski članki marsikdaj vsebujejo posplošitve, ki sodijo v okviru slovanske literarne komparatistike in teorije prevajanja.

Iz teh spisov lahko dobimo že dokaj celostno sliko o verzni normah in njihovih besedilnih uresničitvah za velik del slovenske književnosti 18. in 19. st., poleg tega pa še vrsto posegov v zgodovino slovenskega verznege oblikovanja v vseh obdobjih in raznih zvrsteh in vrstah, tudi v zelo nekonvencionalnih položajih, npr. v pripovedni prozi (ljudsko pesništvo, protestantska cerkvena pesem, Dev, Kuralt, Kumerdej in drugi razsvetljenci, Jarnik, Prešeren, Vraz, Miklošič, Levstik, Aškerc, Murn, Cankar, Pregelj, Podbevšek, Rob, V. Zupan, G. Strniša, V. Taufer, S. Vegri, B. Gradišnik).

Primerjalne verzološke študije imajo svoj razvidni vrh v disertaciji in v teoretsko izostrenih študijah **Metrika prevoda** (SR 1978), **Kako prevesti retoriko znanstvenega besedila** (Slovenski jezik v znanosti, 1986) in **Samo v prid, pesništvo Je tebi groza** (o prevodih Mandelštama v slovenščino in poljščino, Slava 1987/88). Literarnozgodovinskimi obravnavami poljsko-slovenskih literarnih stikov se posvečajo med drugim razprave o Janu Kasprowiczu pri Slovencih (SR 1984), o korespondenčnih stikih J. N. Kaminskega z M. Čopom (SR 1985), o znanstveni, publicistični in leposlovni dvojezičnosti **Vojeslava Moleta** (SSJLK1985).

Tone Pretnar, kije bil med redkimi slovenskimi filologi, sposobnimi in pripravljenimi večkrat pisati v navezi s kolegi, je skupaj z Miranom Hladnikom uredil Gradnikovo **Zbrano delo** (I., 1984, II., 1986) ter svoje početje reflektiral v predavanjih o tekstologiji in v nekaterih študijah (npr. **Bravničarjevi posegi v besedilo Cankarjevega Pohujšanja**, SR 1986).

V študijskem letu 1988/89 je Tone postal tudi član uredništva naše revije, v katerije sodeloval od l. 1971/72 dalje z nad tridesetimi prispevki (razpravami, članki, recenzijami in prevodi) z vseh področij, s katerimi se je ukvarjal. V uredništvu je skrbel tako za slovensko kot za primerjalno slovansko književnost vse do 1992/93, koje odpotoval na Poljsko in je njegov začasni odhod (tudi iz našega uredništva) postal vsečasni.

Marko Juvan

Filozofska fakulteta v Ljubljani